

Verdiepingscursus

De narratieve principes en methodieken uit de basiscursus worden theoretisch verfijnd en uitvoerig getraind. Dominante verhaallijnen leren we verder uitrafelen, en we oefenen met het ombuigen van probleemverhalen naar alternatieve en meer verbindende verhalen. We gaan aan de slag met specifieke cliëntvragen en met het implementeren van narratieve ideeën in de eigen werkcontext. We maken kennis met narratieve concepten zoals *'absent but implicit'*, 'sociaal discours', 'identiteitsvertogen' en onderzoeken de mogelijkheden van het 'dubbel luisteren', 'deconstructie van machtspraktijken', 'rijkere beschrijvingen van identiteiten'. Gedurende deze verdiepingsdagen leren we een narratief hulpverleningsproces in de steigers te zetten (*scaffolding conversations*). We bekijken waar deze benadering hand in hand gaat met de systeemtheorie en waar deze benaderingen elkaar aanvullen.

Ook in deze cursus wordt afwisselend gewerkt met uiteenzettingen, demonstratie- en ervaringsoefeningen, rollenspelen, filmopnames en casuïstiekbesprekingen.

Toelatingsvoorwaarden

Deelnemers moeten eerst [Narratieve inspiraties in de hulpverlening - Basiscursus](#) of level 1 aan het Institute of narrative therapy (www.instituteofnarrativetherapy.com) volgen.

Dag 1 (6u)

Verzamelen van de principes van de narratieve systeembenadering

Reflecteren over hoe we deze trachten te realiseren in ons therapeutisch proces met kinderen, jongeren, paren en gezinnen.

Linken van deze principes aan het werken met mappen en hoe weven deze principes en mappen zich doorheen onze conversaties met gezinnen.

Tegelijk expliciteren en linken binnen het systeemdenken

Een dag voortdurend oefenen van het geleerde in het basisgedeelte. De principes op de eigen casuïstiek toepassen en de mappen tijdens conversaties met paren, ouders, gezinnen toepassen, het verspringen van mappen en het in de steigers zetten van de conversaties.

Scaffolding conversations en de ideeën van Vygotsky.

Theoretisch verder uiteenzetten en illustreren. Vervolgens aan de hand van opgenomen gespreksmateriaal met gezinnen inoefenen hoe men procesmatig narratieve gesprekken kan opbouwen met methodische handvatten.

Hoe van het concrete, 'the known and familiar', de ervaringen van partners en gezinsleden naar 'the possible to know', de waarden, samen met hen. Klusteren van wat gezinsleden en gezinnen belangrijk vinden en paden, richtingen vinden om verder te gaan.

Toepassing : het biografisch interview met getuigen.

Methodisch : aan de hand van opgenomen biografische interviews worden de mogelijkheden getoond. De opname wordt telkens stopgezet en de deelnemers onderzoeken de verschillende mogelijkheden om het gesprek verder te zetten en verschillende richtingen uit te gaan.

Doel : het geleerde uit het basisgedeelte integreren, steviger in de vingers krijgen en vanzelfsprekender kunnen inzetten bij gezinsgesprekken en partnerrelatietherapie.

Dag 2

Sociale discours, de bredere context en 'normaliserende druk' bij kinderen, jongeren, (ouder)paren, gezinnen Deconstructie en het gevoel van falen (de failure map)

Verder uitwerken van de filosofische concepten en ideeën van Foucault (o.a. moderne machtspraktijken en hoe deze infiltreren in paren en gezinnen).

Verschillende wegen om de druk van de 'normaliserende beoordeling' en bijhorende bekommernissen en impact in gesprekken te brengen met gezinnen, paren en groepen

Literatuur

- Vermeire, S. (2016). Ouderschap onder druk. Een goede ouder zijn onder barre omstandigheden. *Ouderschapskennis*, 19(2).
- White, M. (2005). Workshop notes. Published on www.dulwichcentre.com.au
Distinctions between traditional power and Modern Power, Addressing personal failure p 23-24.

Literatuursuggesties

- Freedman, J. (2012). Explorations of the absent and implicit. , *The International Journal of Narrative Therapy and community Work*, 4.
- Carey, M., Walthers, S., & Russell, S. (2009). The absent but implicit: a map to support therapeutic enquiry. *Family Process*, 48 (3), 319-331.

Opbouw en doelstellingen

Aan de hand van het verder uitwerken van de ideeën omtrent sociale vertogen en de 'absent but implicit' het leren inzetten en gebruik maken van de 'shoulds to coulds map' en de 'absent but implicit map' in het werken met individuen, paren en gezinnen

Sociale vertogen en de bredere context

- Vooreerst deze drukkende ideeën leren opmerken in de verhalen van cliënten en uit de vanzelfsprekendheden halen.
- Inzicht verwerven in het concept deconstructie en de ideeën van Derrida

Methodisch verschillende wegen ontwikkelen om sociale en culturele vertogen op te lichten, te deconstrueren en cliënten de mogelijkheid geven om zich te herpositioneren

- Reflecteren over verhouding tot de concepten sociale representaties en perspectieven (artikel: Fondelli, T. (2009). Men kan meer dan men denkt. Over sociale representaties. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27 (3), 295-316.)
- Aandacht voor : hoe als hulpverlener/ therapeut niet zelf meewerken aan machtspraktijken of onbeseft machtspraktijken mee onderschrijven door de wijze waarop we met gezinnen aan de slag gaan.
- Leren werken met de 'shoulds to coulds map'

Oefening : Onderzoeken van een aantal dominante vertogen die werkzaam zijn in de casuïstiek van de deelnemers. Vragen bij deze sociale discours : Wat wordt verwacht van de cliënt? Welke soort belofte zit erin? Wat is de tol die je betaald? Wat is het addertje onder het gras? ...

Vervolgens exploreren wat het betekent om de 'moetens' om te zetten in 'mogelijkheden'

Absent but implicit

- Verder uitwerken van de ideeën over 'absent but implicit' en de daarbij horende map en het 'dubbel luisteren' inoefenen
- Bedoelingen, waarden, overtuigingen, verwachtingen, dromen, conceptualiseringen van een juiste wereld, levensmissies,... gericht naar voor halen in acties, emoties en probleemgedrag in gezinnen en in pogingen om loyaal te zijn aan de sociale instructies
- Acties als 'antwoorden, getuigenissen, verzet of protest' op moeilijkheden die waarden bevatten waar de cliënt, het gezin of het koppel achter staan

Toepassing : schuld en schaamte bij gezinsleden

Op het einde van de dag hebben de deelnemers inzicht in het concept 'sociale discours', een zicht op 'de werkzaamheid' in het leven van cliënten en hun doen en laten, kunnen ze deze opmerken en naar de voorgrond brengen in gesprekken en beschikken ze over methodieken om samen met cliënten daarmee aan de slag te gaan en nieuwe sporen te openen via de 'absent but implicit'.

Dag 3 (6u)

Relationele identiteit en Her-verbindende conversaties in gezinnen, families en gemeenschappen

De verschillende identiteitsopvattingen in kaart brengen en zicht verwerven op welke opvattingen in gezinnen en partnerrelaties circuleren en relationeel beïnvloeden.

De notie 'relationele identiteit' uitwerken en de discours die interfereren met deze notie detecteren. Verschillende methodieken uitwerken die bouwen aan de identiteit als sociaal en publiek verworvenheid en die tot 'rijkere beschrijvingen' leiden (en relaties met anderen terug betekenisvol maakt). 'Definitional Ceremonies', 'consulteren van belangrijke anderen'

en 'Tree of life' als toepassingen. De impact van faalervaringen op identiteit met daaraan gekoppeld de 'failure map'

Literatuur

White, M. (2007). *Maps of Narrative Practice*. W.W. Norton & Company Ltd. : New York – Londen. Intentional state understandings versus internal state understandings. p100-107.

Literatuursuggesties

Denborough, D. (2008). The Tree of Life, a collective narrative approach to working with vulnerable children. In *Collective Narrative Practice*. Dulwich Centre Publications : Adelaide.

Opbouw en doel

Relationele identiteit

- Aan de hand van het inventariseren van identiteitsopvattingen en de vertogen die de ene opvatting boven de andere plaatsen onderzoeken wat dit voor gezin- en partnerrelaties betekent. Voorleggen van de 'vertogenlijst' van Freedman & Combs en citaten van Myerhoff over identiteit.
- Identiteit niet als private, individueel verworvenheid maar een publiek en sociaal gebeuren
- Aan de hand van verschillende oefeningen in groepjes ervaren wat 'relationele identiteit' betekent (de wederzijdse betekenissen van een belangrijk familielid, de betekenissen van het lidmaatschap aan een groep en de betekenissen van het zich her-positioneren tegenover een probleem)
- Toepassen wat dit mogelijks voor de eigen casuïstiek kan betekenen
- Uitwerken van drie methodische sporen :

Her-verbindende conversaties

Definitional ceremonies

Het methodisch, technisch in de vingers krijgen van deze werkwijze en structuur maar tegelijk het besef vasthouden dat binnen een poststructuralistisch frame het een erkenning en her-waarderen is van identiteit door het ver-tellen en her-ver-tellen van de vele verhalen in gezinnen, families en gemeenschappen

We oefenen op diverse wijzen de outsiderwitness praktijk verder in en bekijken welke soorten stemmen als getuigen allemaal een bijdrage kunnen leveren aan deze meerstemmige identiteiten. We passen dit concreet toe op elkeen zijn werkpraktijk. (het verschil met reflecting team processen komt daarbij ook aan bod)

Consulteren van belangrijke anderen

Identiteit is een '*Association of life*' (Myerhoff, 2007; White, 2007) met zowel leden uit het verleden, heden als de mogelijke toekomst. Ook voor gezinsleden geldt dat het bezoeken, naar de voorgrond halen, uit een vergeethoekje opdiepen van belangrijke leden van deze 'levensclub',... boeiende ideeën opleveren. Door het her-verbinden met dierbaren, belangrijke of cruciale personen in het leven en werk van de gezinsleden kunnen we meerstemmigheid binnenbrengen en uitwerken. Deze *re-membering* praktijken maken de betekenisvolle relaties die ons gezin of partnerrelatie kunnen

inspireren terug beschikbaar. Ze kunnen ons steunen en mogelijks opnieuw inspireren in het verder gaan.

Dit wordt casuïstisch concreet gedemonstreerd in grote groep en vervolgens in kleine groepjes uitgetoetst.

The tree of Life

Een methodiek ontwikkeld door Ncazelo Ncube als narratieve groepsbenadering in het werken met kwetsbare kinderen. Het wil op een zorgzame wijze o.a. ervaringen naar voor brengen die de verbondenheid met familie, waarden en hun cultureel erfgoed verhoogt. Deze methodiek wordt onmiddellijk toegepast en elkeen gaat aan de slag met zijn eigen 'levensboom'. Tijdens het uitwerken zal elke deelnemer stap voor stap zijn boom tekenen met de wortels, de grond, de stam, takken en blaadjes (het ganse pakket aan waarden, belangrijke inspiratiebronnen, vaardigheden, kennis, speciale acties,...). We tekenen ook het bos rond de boom en onderzoeken wie welke bijdrage leverde aan de gemeenschap en wat dit betekent. Deze opbouw dient als een veilig territorium van identiteit om ons te kunnen buigen over de stormen die langs kwamen en de 'antwoorden' op deze moeilijke periodes te kunnen documenteren.

Door het onmiddellijk toepassen en uitwerken kunnen de deelnemers ervaren wat de mogelijkheden van deze methodiek zijn. Daarna wordt in groepjes gereflecteerd over het proces en bekeken op welke wijze dit in elkeen zijn praktijk kan ingezet worden.

Failure map

- Zoeken naar benoemingen voor faalervaringen in koppels en gezinnen
- Relationeel leren onderzoeken van deze ervaringen, detecteren van de verwachtingen en normen die we trachten te bereiken en dit samen met de verschillende betrokkenen. Tegelijk leren speuren naar de uitzonderingen en oplichten wat dit zegt over wat men belangrijk vindt
- Aandacht voor gezinsleden hun 'antwoorden' in relatie tot het falen

Dag 4 (6u)

Emoties en werken met emoties

rouw en verlies

ingrijpende gebeurtenissen

(zowel bij paren, gezinnen als in gemeenschappen)

Stilstaan bij de omgangsvormen in partnerrelaties, in gezinnen, families,... omtrent emoties; de culturele vertogen omtrent emoties : negatieve en positieve emoties, genderverhalen, hulpverleningsverhalen,... De onderscheiding en het werken vanuit een verschillende emotie benaderingen : autonome of relationele emotiediscours. Spreken over emoties met gezinnen : krachtig maar complex waarbij we de betekenissen en mogelijkheden van het 'benoemen' onderzoeken

Verschillende narratieve mappen inzetten bij het spreken over emoties : statement of position map 1 en 2, absent but implicit, emoties als 'uitnodiging', 'antwoord', getuigenis,.... Dit wordt verder toegepast op contexten van verlies en rouw in gezinnen en groepen, sociale vertogen op 'verwerken' en de 'antwoorden' van mensen op ingrijpende gebeurtenissen.

Literatuur

White, M. Say Hello again. The incorporation of the lost relationship in the resolution of grief.

Myerhoff, B. (2007). Telling One's story. In Stories as equipment for living. Last talks and tales of Barbara Myerhoff. The University of Michigan Press.

Literatuursuggesties

Cottyn, L.(2006) Samen zijn met mensen in emoties: een relationele benadering van emoties. *Systeemtheoretisch Bulletin* 24 (2),p143-159.

Fredman, G. (). *Transforming emotions*. London : Karnac.

Fredman, G. (1997). *Death Talk: Conversations with Children and Families*. London: Karnac.

De Preter, M. (2006). Een verhaal over verlies en verbondenheid. Rouw bij een meisje van negen. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 24(2), 175-189.

Opbouw en doelstellingen

Emoties en werken met emoties

- Exploreren van de gelaagdheid van emoties waarbij gestart wordt met het in kaart brengen van de soorten emoties en omgangsvormen in de koppels, gezinnen of groepen waar de deelnemers mee werken.
- Nadenken in groepjes hoe kinderen doorheen de verschillende leeftijdsfasen ingeschreven worden in de culturele emotietaal. Dit wordt geïllustreerd met kinderboeken en filmmateriaal.
- De verschillende culturele discours over emoties en praten over emoties inventariseren in groepjes. Welke genderverschillen en hulpverleningsverhalen over emoties kennen de deelnemers en komen ze tegen in het dagelijkse communicatieve verkeer? Wat wordt beschouwd als negatieve en positieve emoties, Welke werkwoorden worden geassocieerd met welke emoties?
- Aanbrengen van de verschillende kijkwijzen en constructies van emoties : emoties als autonoom of als relationeel.
- Samen onderzoeken wat dit allemaal betekent voor onze gesprekken met koppels, gezinnen en groepen
- Uitproberen hoe de verschillende benoemingen openingen kunnen bieden en welke wegen (aan de hand van de narratieve mappen en concepten) kunnen bewandeld worden met toepassing van de verschillende geleerde mappen.

De deelnemers verwerven op deze wijze zicht, inzicht maar ook concrete handvatten en werkwijzen om met koppels, gezinnen en groepen met emoties aan de slag te gaan.

Verlies en rouw

- Voorbeelden verzamelen van hanteringswegen van partners, gezinsleden,... die geconfronteerd worden met een verlieservaring
- De noties 'loslaten', 'verwerken' en 'her-verbinden' tegenover elkaar afzetten en de betekenissen voor gezinsleden
- De verschillende inspiratiebronnen van Michael White voorstellen en uitleggen (artikel Say Hello Again, het werk van Barbara Myerhoff en het werk met getraumatiseerde kinderen in Rwanda)
- Verschillende wegen tot her-verbinden en documenteren demonstreren in grote groep en vervolgens in kleinere groep inoefenen. Tevens geïllustreerd met videomateriaal.
- Samen onderzoeken hoe dit in de eigen praktijk kan geïmplementeerd

De deelnemers ontdekken de kracht van het her-verbinden bij verlieservaringen en kunnen het methodisch inzetten in hun eigen werkcontext

Ingrijpende gebeurtenissen

- Het belang van 'veilige identiteitsterritoria' (cfr. Tree of life) alvorens te spreken over de ingrijpende gebeurtenissen
- De onderscheiding tussen reacties, effecten en antwoorden aanbrengen en de deelnemers laten stilstaan bij de mogelijkheden van dit onderscheid. Hen hierover laten reflecteren aan de hand van verschillende lijsten
- Het belang van 'personal agency' en de ervaring van 'personal agency' bij ingrijpende gebeurtenissen zichtbaar maken
- Samen onderzoeken wat deze ideeën allemaal betekenen voor hun praktijk

Dag 5 (6u)

Setting Paar

Partnerrelatie problematieken

Trouw, intimiteit, verbondenheid, liefde en de betekenis binnen partnerrelaties
Versteviging van de partneridentiteit, verbinden van paren met andere paren,...
Diverse wijzen van koppels met elkaar in gesprek laten gaan.

Literatuur

Faes, M. (2014). Narratieve partnerrelatietherapie. In A. Savenije, M.J. van Lawick, & E.T.M. Reijmers (Red.), *Handboek Systeemtherapie* (pp. 455-466, hoofdstuk 13). Utrecht: De Tijdstroom.

Literatuursuggestie

Freedman, J., & Combs, G. (2002). *Narrative Therapy with Couples and whole lot more*. Adelaide: Dulwich Centre Publications. p11-65.

Opbouw en doelstellingen

- We passen de verschillende principes en mappen toe bij partnerrelatiemoeilijkheden. We exploreren daarbij uitvoerig de vele verschillende sociale discours die bestaan op partnerschap, liefde, trouw, vertrouwen,...
- We oefenen het bespreken van partnerrelatiemoeilijkheden in de individuele setting en in de partnersetting. We leren de getuigenstructuur neerzetten en er gericht mee werken in de setting paar.

Dag 6 (6u)

Setting Gezin en gezinsproblematieken

Sociale discours werkzaam bij de verschillende gezinsrollen/posities en bij verschillende gezinsproblematieken gezinnen

Invloed van wetenschappelijk en psychologische discours : de ontwikkelingstheorieën, opvoedingstheorieën en ouderschapsopvattingen.

Dit in gesprekken brengen aansluitend op en met respect voor de verschillende gezinsrollen en -posities en wat mensen waardenvol vinden.

Gezinspatronen en gezinsdiagnoses externaliseren, op zoek naar de sociale problemen die het gezin of gezinsleden aan de orde stellen en gemeenschappelijk wegen zoeken om verder te gaan.

Literatuur

- Freedman, J. (2014). Witnessing and Positioning : structuring narrative therapy with families and couples. *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work*. 2014 (1).
- Vermeire, S. (2006). Het interview als gezinstherapeutische methode. 'Het grote hechtingsinterview'. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 24(3-4), 305-320
- Van den Berge, L. (2012). Ouderbegeleiding als morele reflectie. *Tijdschrift Ouderschapskennis*.15(2)

Opbouw en doelstellingen

- Exploreren van de verschillende sociale en culturele instructies bij de verschillende gezinsrollen
- De oorspronkelijke hechtingstheorie wordt uitgelegd samen met de verschillende uitwerkingen. In groepjes nemen de deelnemers de hechtingstheorie en de verschillende bijhorende concepten onder de loep. Ze onderzoeken wat het betekent als we onszelf en de gezinnen waar we mee werken door de ogen van deze theorieën bekijken. Casuïstisch wordt vervolgens bekeken welke sporen tot verrijkende verhalen in gezinnen leiden en welke tot gestolde gezinsidentiteiten. Methodisch wordt geoefend op welke wijze nieuwe of alternatieve verhalen kunnen binnensijpelen.

- Introduceren van gesprekken met ouders en het spreken over ouderschap en opvoeding op zo'n wijze dat hun morele standpunten en ambities helder worden en rijkere beschrijvingen zich ontvouwen. Aan de hand van videomateriaal worden dergelijke gesprekken methodisch gedemonstreerd en via het inoefenen in groepjes getraind.
- Wat de setting gezin betreft worden methodisch verschillende narratieve wijzen van spreken met ouders, kinderen, jongeren en het ganse gezin uitgetoet zodat we een zo een optimaal mogelijke spreek- en luistercontext creëren en tegelijk nieuwe betekenissen mogelijk worden.
- Methodisch – technisch inoefenen om gezinsleden op verschillende wijzen in een outsider witness positie te brengen zodat een luistercontext gecreëerd wordt en tegelijk erkenning kan komen voor het vertelde verhaal. Het samen stap voor stap vertellen en her-vertellen van gezinsverhalen.

Op het einde van de dag kunnen de deelnemers verschillende gezinsthema's en moeilijkheden in conversaties met gezinnen naar de voorgrond halen en verandering opzetten. Ze kunnen ook op verschillende narratieve wijzen gezinsgesprekken vorm geven.

Dag 7 (6u)

Narratieve intake, taxatie, assessment, behandelplannen en verslaggeving bij paren en gezinnen Documenteren, Definitional ceremonies

Traditionele, klassieke opvattingen versus een meer narratieve, sociaal-constructionistische en samenwerkingsgerichte benadering bij zowel intake, taxatie, behandelplannen en verslaggeving.

De impact van professionele discours op organisatiekwesies, professionele eisen en ordeningen, verwachtingen. Enerzijds de invloed van deze discours en anderzijds loyaal blijven aan zowel aan de instituties waarmee we verbonden zijn als het narratieve gedachtengoed/ principes.

Literatuur

- Reijmers, E. (2008). Systemische diagnostiek. In A. Savenije, M.J. van Lawick, & E.T.M. Reijmers (Red.), *Handboek Systemtherapie* (pp. 187-201, hoofdstuk 13). Utrecht: De Tijdstroom.

Literatuursuggesties

- De Cock, M. (2007). Meerstemmige verslaggeving als uitnodiging tot dialoog. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 25(3), 253-270.
- Madsen, W.C. (1999). *Collaborative Therapy With Multi-Stressed Families*. Hoofdstuk 'Intake as intervention' en 'assessments'. New York/ Londen: The Guilford Press.
- Vermeire, S. (2009). 'You've got mail'. Werken met therapeutische brieven en documenten. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27(3), 317-335.

Opbouw en doelstellingen

- Aan de hand van voorgeschreven instructies en vragen doet een deelnemer twee soorten intakes bij dezelfde casus: de ene intake vertrekkend vanuit de meer traditionele benadering, de andere vanuit een narratieve benadering. De verschillende ervaringen inventariseren en bekijken op hun mogelijkheden
- Welke professionele ideeën duwen ons in de ene of de andere aanpak?
- In groepjes wordt nagedacht welke praktijken mogelijks bij een intake of eerste gesprekken een aantal narratieve en collaboratieve principes recht doen. (wederzijdsheid, cliënt expert van zijn ervaringen en zijn leven, de hiërarchische relatie zo klein mogelijk houden, van arme naar rijkere verhalen)
- Tegelijk nadenken op welke wijze onze intake vragen reeds een interventie op zich zijn en op welke wijze we van bij de start 'rijkere verhalen' kunnen neerzetten met mogelijks herverbindende effecten (met hun waarden en belangrijke anderen)
- Intake als re-connectie : demonstreren en in groepjes inoefenen
- Voorleggen en bestuderen van verschillende assessment lijsten en exploreren welke mogelijks tot 'rijkere beschrijvingen' kunnen leiden
- Opstellen narratieve handelingsplannen en verslaggeving : verschillende mogelijkheden inoefenen op basis van de eigen casuïstiek en cliëntmateriaal van de deelnemers.

Op het einde van de dag kunnen de deelnemers vanuit een narratief perspectief en trouw aan de narratieve principes een intake, eerste gesprekken en een assessment doen met paren of gezinnen en daarbij horend een verslag of handelingsplan schrijven.

Evaluatie :

De evaluatie gebeurt enerzijds permanent tijdens de opleiding door inbreng van vragen bij literatuur, door methodiekoefeningen toegepast op de praktijk van de deelnemers en door bespreking van casuïstiek van de deelnemers. Daarnaast is er op het einde van de opleiding een eindwerkstuk waarin de deelnemers beschrijven hoe ze narratief aan de slag gegaan zijn en narratieve principes en methoden toegepast hebben bij een (ouder)paar, gezin of groep. Ze laten zien welke stappen gezet werden met welke af- en overwegingen en linken het proces met de verschillende theoretische en methodische ingangen die in de opleiding aan bod kwamen. Op deze wijze tonen de deelnemers de integratie van de opleiding in de eigen praktijk van werken met systemen en hun moeilijkheden (individu en zijn netwerk, (ouder)paren, gezin, groepen). Deze eindtoets wordt beoordeeld op verworven kennis, vaardigheden en attitude. Elke deelnemer krijgt een individuele terugkoppeling op deze eindtoets.

De module zelf wordt samen met de cursisten per dag geëvalueerd (Wat heeft de dag jou gebracht? Met welke aspecten ga je de komende twee weken aan de slag? Sloot de wijze waarop het gebracht werd aan en wat was helpend om het goed te pakken te krijgen?) en op het einde van de module wordt uitgebreid stilgestaan bij zowel de inhoud, werkwijze, opbouw en proces van de opleiding en dit zowel individuele terugkoppeling als in groep.